

Türk Basınında 1956 Macar İhtilali: *Hürriyet, Cumhuriyet, Ulus ve Zafer*'de Haber Sunumuna İlişkin Uzlaşma ve Ayrışmalar

Hungarian Uprising of 1956 in Turkish Press: Similarities and Differences About the News Coverages of *Hürriyet, Cumhuriyet, Ulus and Zafer*

Sevgi Can YAĞCI AKSEL, Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, E-posta: sevgicanyagci@gmail.com

Anahtar Kelimeler:

1956 İhtilali, Macaristan, Demokrat Parti, Türk Basını. Ulus, Zafer, Hürriyet, Cumhuriyet.

Öz

Rus işgaline ve Moskova yanlısı hükümet politikalarına karşı kendiliğinden bir sokak eylemi olarak başlayan 1956 Macar ayaklanması, dünyanın en büyük özgürlük mücadelelerinden biri olarak tarihe geçmiştir. Dünya basınıyla birlikte Türkiye basını da Macaristan'daki ayaklanmayla ilgili haberlere geniş yer ayırır. Macaristan'da yaşananlar Türkiye kamuoyunda ve toplumsal bellekte büyük izler bırakır.

Bu çalışma Türkiye'de basının 1956 İhtilaline bakışını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Siyasal rejim ve basın ilişkisi ekseninde, siyasi partilerin resmi yayın organı olarak bilinen dönemin iktidar partisi olan DP'nin destekçisi Zafer ve ana muhalefetin destekçisi Ulus'un yanı sıra, bağımsız iki gazete olan Hürriyet ve Cumhuriyet'in örneklem alındığı araştırmada, 20 Ekim-30 Kasım tarihleri arasında yaşananlar, haber gündemlerinin hiyerarşik konumu, ilk sayfa haberleri ve manşetler, aktörlerin ve eylemin nitelişi ve haber kaynakları açısından içerik analizine tabi tutularak değerlendirilmiştir.

Araştırma sonuçları, farklı sahiplik yapılarında ve siyasi eğilimlerde olan gazetelerin, politik konularını gizleyerek, kamu çıkarını, ulusal çıkarları gözeten, birbirlerine yakın yayın politikaları izlediklerini ancak ideolojik nüansların hiçbir zaman tamamen göz ardı edilmediğini ortaya koymuştur.

Keywords:

Revolt of 1956, Hungary, Democrat Party, Turkish Press, Ulus, Zafer, Hürriyet, Cumhuriyet.

Abstract

Hungarian uprising against the Soviet occupation and the government's Moscow-imposed policies in 1956 which turned into a spontaneous nationwide revolt, can be considered as one of the greatest freedom wars of the People. As in the rest of the world press, Turkish press widely covered the news from Hungary throughout the revolutionary movement. Thus, this national struggle for freedom had a distinct place both at Turkish public agenda and public memory.

This study aims to delve into the Turkish press coverage of the revolt in Hungary. By considering political system and the press, this study presented a comparative analyses of news coverage of four distinctive daily newspapers, known as the official newspapers of the political party in power (Zafer of Democrat Party-DP) and the main opposition party (Ulus of Republican People's Party-CHP) and two independent daily newspapers Hürriyet and Cumhuriyet. In this sense, this research investigated how and to what extent the news coverage of foreign policy issues were affected by domestic and foreign policy attitudes in the circumstances of the cold war politics. The project further explored whether these national newspapers representing opposing poles of the political system in Turkey or adopted a common national stance. Data collected by a content analysis of the newspapers issued between October 20-November 30 analysed through four distinct criteria; hierarchical editing of news agenda, frequency of coverage at the first page and headlines, representation of actors and events, selection of news sources.

The main finding of the research is that both politically oppositional newspapers had an attempt to disguised their "political positions" for the sake of common/national interests, though anticipating their ideological positions in subtext is still possible.

Giriş

1956 yılı Ekim ayında Macaristan’da, Polonya’daki Rus karşıtı ayaklanmayı takiben patlak veren olaylar, öğrencilerin Rus yanlısı Macar hükümetine hak ve özgürlük taleplerini duyurmak amacıyla Budapeşte’de gerçekleştirdikleri sokak gösterileriyle başlar. Soğuk savaş dönemi atmosferinde bölgeyi yakından izleyen “Hür Dünya” basını, isyan eden öğrencilerin ve destekçileri entelektüel kesimlerin dile getirdiği “basın-ifade özgürlüğü” ve “Rusça değil, anadilde eğitim hakkı” taleplerinin hükümet tarafından dikkate alınacağı izlenimini veren müzakere sürecinden umutlanır. Ancak bu ılımlı hava çabuk dağılır. Rus tanklarının sokağa dökülen Macarlara ateş açması ve bu sert müdahaleyi rejim aleyhtarlarına karşı Macar hükümetinin bizzat talep ettiği yönündeki açıklamalar tansiyonu yükseltir. Budapeşte sokaklarında başlayan özgürlük talebi ülkeyi sarar. Artık tüm dünyanın olduğu gibi Türkiye’nin de gözleri Rusların ülkeyi terk etmesini talep eden Macar halkının topyekûn sokağa döküldüğü ihtilaledir. 18 gün çatışma ve sonrasında yurt çapında tüm işçilerin katıldığı genel grevle aylarca süren özgürlük savaşı, binlerce ölü, bombalanmış viran kentler, açlık, sefalet, salgın hastalıklar ve Batıya göçler başta olmak üzere, insanlık tarihinde büyük izler bırakan ağır bir bilanço ile son bulur.

Günümüzde, 20.yüzyılın en büyük anti-totaliter halk hareketlerinden biri olarak anılan Macar ihtilali (Fejtő, 2012), iki kutuplu dünyanın zıt ideolojik konumlanışı içinde, SSCB karşıtı Batı dünyası ve Macarlar tarafından baskıcı Stalinist rejime karşı, sosyalist-demokratik bir düzen, hak ve özgürlükler talebiyle gerçekleştirilen bir ihtilal, SSCB ve Sovyet yanlısı ülkeler tarafından ise “Batı destekli bir rejim yıkma girişimi olarak”¹ tarif edilir (Mark, 2006: 1219).

Macaristan’da yaşananlar Türkiye’de de dönemin en güçlü kitle iletişim aracı olan gazetelerde ve radyolarda “kardeş Macar Halkı” ile dayanışma duyguları içinde aktarılır. Başta para ve kan yardımı olmak üzere kampanyalar düzenlenir, büyük kentlerde yürüyüşlerle Rus işgali protesto edilir. Hemen her gün basının gündemine oturan 1956 olayları, bu sayede edebi ve sanatsal üretimlere de taşınarak toplumsal bellekte yerini alır².

Bilindiği gibi basın, enformasyonu dolaşıma sokarak toplumsal belleğin oluşumuna büyük bir katkı sunmaktadır. Bu katkı, her şeyden önce aktaracağı haberleri “seçerek” ve “önem sırasına oturtarak” sunmasıyla mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla, haber olarak tanımlanmış ve belli bilişsel/duygusal şemaların oluşmasına elverişli biçimde ele alınmış her olay, kurgulanmış şablon anlatımlarla, konunun sıklıkla vurgulanan yanlarıyla, okuyucusuna gündeme ilişkin neyi nasıl düşüneceğinin yollarını da iletmektedir (Akçalı ve Toker, 2012: 31). Entman’ın ifade ettiği gibi (1993) gerçekliğin belli yönleri seçilir, göze çarpar hale getirilir, yorumlanır, ahlaki-siyasi değerlendirmeler için hazırlanır ve haber olarak sunulur. Başka bir deyişle, bu yönlendirme, olayların ve konuların belli

1 Türkiye’de gazetelerin hemen hiç yer vermediği dönemin Başbakanı János Kádár’ın 1956 savunması, “Macaristan Karşı Devrimi” adı altında Türkçeye çevrilmiş ve 1976 yılında Ser yayınlarıncı basılmıştır.

2 Macar halkının büyük direnişi, tiyatro oyunlarından şiirlere birçok esere konu olmuştur. Fazıl H. Dağlarca, H. Nihal Atsız, Attila İlhan, Veçdet Erkun, Ümit Yaşar Oğuzcan, Ceyhun Atuf Kansu, Ayhan İnal, Sezai Karakoç, A.Nihat Asya, O.Nuri Sezer, A. Tanyolaç, C.Ertepinar, Tarık Buğra 1956 devrimini kaleme alan edebiyatçılarımızdandır. Şiirler ilgili daha fazla bilgi için bkz. Saral, Tosun, Saral Emre (2001). Macarlar ve Tuna Hakkında Yazılan Şiirler(1300-2000) Türk Macar Dostluk Derneği Yayınları

şekillerde çerçevenmesiyle gerçekleştirilmektedir (Erdoğan, 2008: 36). Çerçeveler, siyasal tartışmaların, gazetecilik normlarının ve sosyal hareket söylemlerinin parçaları, konuları tanımlama yollarıdır (Erdoğan, 2008: 39) ve her konu birden çok nitelik taşıdığından (McCombs, 2004: 70), hangi niteliğin gazete sayfasını “ele geçireceği” üzerine düşünmek, haber çerçeveleme üzerine düşünmeyi de gerekli kılmaktadır.

Bu düşünceden hareketle gerçekleştirilen çalışmada, 1956 olaylarının Türk basınında nasıl bir çerçeve ile sunulduğunu -bu çerçeveyi oluşturan bileşenleri niteliksel içerik analizine tabi tutarak- ortaya koymak amaçlanmaktadır. Çalışmada daha önce gerçekleştirilen ve CTAS 2011 Türk-Macar İlişkileri Sempozyumunda sunulan ve yayınlanan “1956 Macar İhtilalinin *Ulus* ve *Zafer* Gazetelerindeki temsili” konulu makalenin³ temel verilerinden de yararlanılmıştır. Ancak sözü edilen makalede konu siyasi partilerin yayın organları ile (DP/*Zafer* ve CHP/*Ulus*) sınırlandırılmışken, bu çalışmada örneklem, bağımsız /ailelere ait iki gazete olan *Hürriyet* ve *Cumhuriyet*’in de araştırmaya dâhil edilmesiyle vaat edildiği biçimde geliştirilmiştir. Veriler bu araştırma için tasarlanan yeni analiz yönergesi ve tematik kategoriler doğrultusunda yeniden değerlendirmiştir.

Konu, 1956 ihtilalinin ulusal direnişe dönüştüğü, Rus işgali ile bastırıldığı ve genel grevle yeni bir boyut kazandığı 20 Ekim–30 Kasım 1956 tarihleri ile sınırlandırılmıştır. İki bağımsız (*Hürriyet*, *Cumhuriyet*) ve iki partili gazeteye (*Ulus* ve *Zafer*) ait toplam 155 haber /41 gün incelenmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde 1956 yılında Türkiye’de basının durumuna ilişkin betimleyici, bir çerçeve sunulmuş, ardından 1956 Macar ihtilalini hazırlayan koşullar kısaca tanıtılmış ve adı geçen dört gazetenin uzlaşan anlatısı doğrultusunda sürecin seyri aktarılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü analize ayrılmıştır. Analizlerde, “1956 İhtilali Türk basınında nasıl aktarılmıştır?” sorusuyla ifade edilen temel araştırma problemine ilişkin varsayımlar şöyle sıralanmaktadır:

1. Olayların aktarımında devletin “Hür Dünya”/Batı yanlısı resmi ideolojisi ve diplomatik konumlanışı haber kaynaklarının seçiminden olayın sunuşuna değin belirleyici bir konumdadır.
2. Bu nedenle örneklem olarak alınan dört gazete yayın politikalarındaki farklılıklara rağmen uzlaşan bir haber aktarım pratiğine sahiptir.
3. Siyasal parti organı olan gazeteler, haber sunumunda diğer gruptan daha ciddi ve mesafeli, bağımsız gazeteler ise yayın politikaları açısından ayrışsalar bile daha tabloid/ empatik bir perspektifle, haber aktarımını gerçekleştirilmektedir.

Varsayımların sınanması için gazetelerde yer alan haberler ilk aşama olarak niceliksel, (haber sayısı/ ilk sayfa haberi/ manşet haberlerin sunumları /fotoğraflı haberler /haber kaynakları) ardından tematik kategorilere (haber sunumunun yanlılığı, haber öznelerinin ve eylemin nitelendirilişi) yerleştirilmiş ve tablolar birbiriyle ilişkilendirilerek yorumlanmıştır. Konu çerçevelerinin kuruluşunda yanlılık kavramı, Akçalı ve Toker’in

3 Yağcı Aksel, S.C.(2012). “The Hungarian Events of 1956 in the Turkish Press: Examples in *Ulus* and *Zafer* Newspapers”.IRTS 2(4). P.116-137.

(2012) Norveç'te gerçekleşen Breivik Saldırısı örnek olayı incelemelerinde kullandıkları kavramsallaştırma ekseninde (olayın herhangi bir kelime ile yargı içermeden anlatılması ya da sansasyonel-yargısal ifadeler, alıntılar içermesi) değerlendirilmiştir.

Çalışmanın sonuç bölümünde gerçekleştirilen analizlerin, varsayımların doğruluğunu büyük ölçüde kanıtladığı vurgulanmış, dört gazetenin haber sunumunda ve yanlılıkta sergiledikleri tutumlara ilişkin öngörülemediş nüanslar yorumlanmaya çalışılmıştır.

Bölüm 1

II. Dünya Savaşı Sonrasında Türk Basını Ve 1956 Macar İhtilali

Demokrat Parti Döneminde Siyaset ve Basın

İkinci Dünya Savaşının ardından, Avrupalı büyük güçler savaş sonrasında uluslararası politika ve ekonomide başat aktör olma pozisyonlarını yitirir. Avrupalı büyük devletlerin yerini başat aktörler olarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) alır (Sancaktar, 2011: 25). Bu süreçte, 1946'da çok partili sistemle tanışan Türkiye, 1950'leri iç politikada da önemli toplumsal ve siyasal gelişmelerle karşılaşmıştır. 1950'de Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'den iktidarı devralan ve basın özgürlüğü vaadiyle büyük destek toplayan Demokrat Parti (DP) döneminde, basının yapısal dönüşümü açısından önemli gelişmeler yaşanır. Başta liberal bir tutumla, basın özgürlüğünü tesis etmeye meyleden ve bu yönde muhaliflerin bile sempatisini toplayan Başbakan Menderes (Yıldız, 1997: 487), iktidarının ilk yıllarında basınla iyi geçinse de kısa süre sonra yaklaşımı değişir. İktidar partisi, muhalefete ve muhalif basına hoşgörülü olmayacaktır (Bulut, 2007: 102). Basın karşıt ve yandaş olarak ikiye ayrılır, muhalif basın dışlanır, ilan gelirleri aracılığıyla ödül ve ceza sistemi işler (Emre, 2002: 306). 1954 yılında, seçim galibiyetini takiben, sansür yasası hızla yürürlüğe koyulur. Hükümeti tenkit etmek, halkı heyecanlandıracak haber yapmak, NATO devletleri ile ilgili haber yapmak bile sakıncalıdır. (Topuz, 2003). Uluslararası iletişime dair bu hassasiyet, dönemin uluslararası ekonomik, siyasal ve kültürel ilişkilerinin bir uzantısı olarak görülmektedir (Adil, 1991: 17).

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan itibaren, yeni bir Türk kimliği oluşturma çabası, "Türk Milletini kalkındırmak", "muasır medeniyet seviyesine çıkarmak" hedefleri, basının işleyişinde bu dönem de belirleyicidir. Dünya savaşlarının gölgesinde sağlamlaşmaya çalışan yeni rejim, cumhuriyet için basın ve merkezi otoritenin ortak paydası olan "Batılılaşma" misyonu, (Gürkan, 1998: 74-79), DP döneminde öncelikli olarak ABD eksenli dış politika ve ekonomi politikalarına yönelir. CHP döneminde başlatılan bu politikalar ekseninde, "Müttefik ABD", SSCB'nin nüfuz alanını sınırlamak, Avrupa kapitalizmini desteklemek ve güçlendirmek, uluslararası ticareti örgütlemek, Ortadoğu Petrollerini, bağımsızlar hareketini ve savaş sonrası yeniden şekillenen dünya siyasetini denetleyebilmek amacıyla geliştirilen stratejiler doğrultusunda, Türkiye ile ilişkilerini geliştirir (Sancaktar, 2011). Bu ekonomik ve siyasal hamleleri NATO üyeliği izler. Türkiye 1951 yılında NATO üyeliğine alınır (Yağcı, 2013: 118-119).

Aynı dönemde, diğer büyük güç olan SSCB, 1947’de kurulan KOMİFORM, 1949’da kurulan COMECON, 1955’te kurulan Varşova Paktı ile bir savunma politikası gütmektedir (Sancaktar, 2001; Yağcı, 2010). SSCB’nin Türkiye ile ilişkileri boğazlar meselesi ve Gürcü halkının toprak talebi nedeniyle sıkıntılıdır. Bu gelişmeler hem CHP, hem de DP’yi rahatsız etmiş ve basın organları diplomatik hassasiyetleri temsil eden ciddi bir ulusal güvenlik tehdidinin varlığını akla getirecek bir kamuoyu oluşturulmasına (Sancaktar, 2011), aracılık etmiştir. Ülkelerle ilgili yansız başlıklar kullanılması, AA’nın başlıca haber kaynağı olarak kullanılması, farklı rejim ve ideolojilere ait yanlı yayın yapılmaması (Topuz, 2003) basın tarafından genellikle sadık kalınan kurallar olmuştur. Özellikle sözü edilen soğuk savaş döneminde, anti-komünizm devlet politikası olarak benimsendiğinden, gerek iktidar, gerek muhalefet “aşırı sol” oluşumlara karşı birlikte hareket etmiş (Öztaş, 2012: 87), ana akım medya da bu politik tutuma uygun yayın politikası geliştirmiştir. DP’nin resmi yayın organı olan ve 1949’da kurulan *Zafer*, CHP’nin resmi yayın organı olan, 1920’de çıkan *Hakimiyeti Milliye*’nin devamı niteliği taşıyan, 1953’te DP’nin CHP parti mal varlıklarına el koymasıyla kapanan ve 1955’te adını yeniden alarak yayın hayatına devam eden *Ulus*, 1 Mayıs 1948’de Sedat Simavi tarafından kurulan ve çok okunan bağımsız-liberal gazete *Hürriyet* ve büyük bir cumhuriyet destekçisi olan Yunus Nadi, Nebizade Hamdi ve Zekeriya Sertel’in birlikte 1924 yılında kurdukları en eski gazetelerden *Cumhuriyet* gazeteleri konuyu fikr-i takiple izlemişlerdir.

Türk Basınında 1956 Macar İhtilali

1956’yi Hazırlayan Koşullar

*Ayakanmanın önlenemeyecek bir yanı
yoktu. Zamanında Stalincilikten arınmalıydı.
J. Paul. Sartre*

Sosyalist cephe içinde yer alan Macaristan, diğer cephe ülkeleri gibi Stalinist politikalar ekseninde siyasal, ekonomik ve kültürel yeni bir yapılanma haliyle düzenlenen gündelik yaşam içinde özel ve kamusal yaşam tanımları, her türlü iletişim ortamı, yeniden tanımlanmış, bu siyasal toplumsallaşmada sosyalist rejimin kalıcılığı ve gelişimi temel alınmıştır (Yağcı, 2010).

Zaman içinde bütün sosyalist cephe ülkelerinde birbiri ardına hoşnutsuzluklar patlak verir. Dini kurumların işlevsizleştirilmesi, kamulaştırma hamleleri, yeni tarım politikaları, rejim muhaliflerine sert uygulamalar ve düşünce özgürlüğü ihlalleri sistem muhalifliğine yol açar. Macaristan’da baskıcı yönetime karşı tepkiler başlar. Siyasi görüşleri Komünist Parti tarafından seslendirilmeyenler, ücret politikalarındaki değişimden rahatsız olanlar, eğitim politikalarındaki dönüşüm ve siyasallaşan üniversitelerde zorunlu Rusça gibi derslere tepki duyanlar, Tito yanlıları, demokrasi isteyenler, git gide artan bir tepkiyle ulusal bir direnişe doğru giden eylemleri başlatırlar (Yağcı, 2010; 2012: 120–121).

Halk içinde artan hoşnutsuzluk sonucunda, 4 Kasım 1953 Imre Nagy’in başbakan olur. Çalışma kamplarının kapatılması, Tarım reformu, siyasi af gibi reformları toplum tarafından benimsenirken, parti içinde bu revizyonist tutumlar eleştiri ile karşılaşır ve Rákosi yanlısı András Hegedüs’ün başbakanlığa getirilmesi süreci tersine çevirir

(Güngörmüş, 2010: 93–119). Ancak bu baskılar, aydınların, edebiyat ve kültür çevrelerinin başını çektiği hareketleri, demokrasi ve özgürlük arayışlarını git gide alevlendirir (Yağcı, 2010; 2013: 120–121).

Macarların Sovyet Baskısına karşı başkaldırdıkları 1956 direnişinin ön hazırlıklarında, özellikle yazılı basın başat bir rol oynamıştır (Yağcı, 2010: 94). Macar Yazarlar Birliği'nin deklarasyonu, gazetelerin sansüre başkaldırması, Partiden ihraç ve tutuklamalar ve bunu takiben Rákosi yerine Ernő Gerő'nün Parti Sekreterliğine getirilmesi ile güçlenen aydın hareketi, Nagy'in tekrar başbakan olmasını isteyen halk kitlelerini güçlendirir. Polonya'ya Sovyet Müdahalesinin olayları hızlandırır ve bir öğrenci hareketi gibi başlayan olaylar ülkeyi sarar (Güngörmüş, 2010: 93–119).

1956 İhtilalinin Hürriyet, Cumhuriyet, Ulus ve Zafer'den Öykülenişi

Utusallaşan Direniş Dönemi

*Budapeşte radyosu susmuş/fabrikaların
isli duvarlarında/Petőfi'nin mısraları...*

Atilla İlhan

20 Ekim 1956 tarihinden itibaren Macaristan'daki huzursuzluklar, Polonya'da başlayan ve manşetlerde yer bulan ayaklanma haberleri kapsamında içinde alt başlıkla ele alınmaya başlanır. Rus ordusunun istiklal hareketini boğmak için Polonya'ya girdiği,

Polonya hükümetinin işçi ve talebelere silah dağıttığı ve paralelinde Macaristan'da da bağımsızlık hareketinin genişlemeye başladığı Komünist Parti Merkez Komitesinin bağımsızlık taraftarı Gamulka'yı parti liderliğine seçtiği, bütün işçi köylü ve gençlik birliklerinin Gamulka etrafında birleştiği ve Amerika'nın bu harekete destek verdiği aktarılır ("Polonya'da Hürriyetçiler", 22 Ekim 1956). Polonya'daki karışıklıklar ve Kızılordu'nun Varşova kuşatmasına paralel ("Polonya'da durum", 21 Ekim 1956), Rus peykleri arasında çözüntü başlar, Macaristan'da başkaldırı yakındır ("Rus Peykleri", 23 Ekim 1956)

Haberlere göre, 3000 Macar öğrenci komünist teşkilattan ayrılarak, Rusça eğitim ve eğitim sistemine isyan eder ("Macarlar Rusya'ya karşı ayaklandı", 25 Ekim 1956), Rusya'ya karşı ayaklanmalar sonucunda büyük protestoların yaşanır ("Macaristan'da dün çarpışmalar", 25 Ekim 1956), 250 bin kişinin katıldığı büyük mitingle Imre Nagy'in yeniden başbakanlığa getirilmesi talep edilir. Budapeşte'de başlayan isyan büyür ve kanlı sokak savaşlarına dönüşür, öfkelenen halk Stalin'in büyük heykelini vinçle söküp atar. Bu ilk çatışmalarda 400 kişinin öldüğü ("Macaristan'da Rusya'ya karşı", 25 Ekim 1956), 1956 olaylarının seyrini duyuran ilk çarpıcı haberler arasındadır.

Nagy'in başbakan oluşu, Moskova ile müzakere yaparak Rusların çekilmesini istediği vaadi, eş zamanlı olarak Çekoslovakya'da da başlayan kıpırdanmalar, hürriyetin kanla boğulduğu, antikomünistlerin Macaristan'da her şeye rağmen silah bırakmadığı ("Macaristan'da Hürriyet Kanla" 26 Ekim 1956) haberleri manşetlerden aktarılmıştır. Imre Nagy'in Sovyet ordularını ülkeye davet ettiğini ima eden haberler, Sovyet ordularının "kanlı saldırı"ları, Macar ordularının ise ihtilalcilerden yana savaşmaya başlaması, halkın İngiltere ve Amerika elçiliklerine yardım için başvurduğu ("Macaristan'da İhtilalciler Hükümet", 27 Ekim 1956), gazetelerde öne çıkan başlıklar arasındadır. Varşova Paktından ayrılma süreci, eski hükümet yanlılarının yargılanması, hükümette birden fazla partinin yer alması ve siyasi af talepleri ("Macar İhtilali Kan" 27 Ekim 1956) duyurulurken, erken bir öngörüyle, Macaristan'ın Sovyet Rusya'dan ayrılacağına dillendirildiği de görülmektedir ("Macaristan Sovyet Rusya'dan" 26 Ekim 1956; "Komünistler Macaristan'da kaybediyor", 30 Ekim 1956).

Gazetelere göre Macar hürriyet savaşı artık bir dünya meselesine dönüşmüş, Batılılar bu "Rus tecavüzü" karşısında BM'den acil yardım istemişlerdir ("Macar Hürriyet Savaşı" 28 Ekim 1956). Binlerce kişinin Avusturya'ya iltica edişi, Güvenlik Konseyi'nin Macaristan gündemi ile toplanması, ("Macar İhtilalcileri Dün" 30 Ekim 1956; "Macaristan Hadiseleri", 28 Ekim 1956) gelişmelerini, sürecin ulusallaşan ve Batı dünyasının desteğini gören Macar direnişinin zafere ulaştığı yönündeki haberler izler. Macar kuvvetlerinin duruma hakim oluşları, Sovyetlerin tahliyeye başlamaları ("Bütün Macaristan tek cephe", 31 Ekim 1956), 'Macar milliyetçileri Ruslara ve kızılılara boyun eğdirdi' söylemleriyle aktarılır ("Macar Milliyetçileri Ruslara", 31 Ekim 1956). Imre Nagy'in konuşması ve Sovyetlere verilen nota ("Macar İhtilali Galebe Çaldı", 1 Kasım 1956), kurulan icra komitesinin sunduğu 16 maddelik program, Sovyet Birliklerinin ülkeden çekileceği havasını yaratmış, ayaklanmaların kısa zamanda sonuç verdiği izlenimini doğurmuştur ("Macar İhtilalcileri Ruslara", 29 Ekim 1956, "Macar İhtilali Zafere", 1 Kasım 1956). Ancak gelişmeler bu yönde seyretmeyecek, Rus işgali ile Macar direnişi yeni ve dramatik bir boyut kazanacaktır ("Ruslar Macaristan'ı Yeniden" 3 Kasım 1956).

İşgal Dönemi (5–30 Kasım 1956)

Müzakereler sonucunda halkın taleplerinin dikkate alınacağı yönündeki haberler, Macaristan'ın işgaliyle yön değiştirir. Macar Birlikleri ve Rus birliklerinin kıran kırana çatışmaları, hükümet üyelerinin tutuklanması ve yeni bir “kukla hükümet”in kuruluşu (“Macaristan Tekrar İşgal” 5 Kasım 1956), Başvekil Nagy ve İhtilalci liderlerin Rusya'ya esir düşmesi, özellikle kadınların, gençlerin ve çocukların direnişte etkin yer alışı ve Rus tanklarına karşı durmaları öne çıkan haberler arasındadır. Hür Peşte Radyosunun son anonsları arasında yer alan: “Son hürriyet mücadelemizi yapıyoruz. Korkarız uzun sürmeyecek. Yardım için dünya daha neyi bekliyor?” soruları, Rusların parlamentoyu basmaları, Peşte radyosundan “Avrupa ve Macaristan için ölüyoruz” çılgınlıkları, Türkiye'deki okurların bugün de anımsadıkları haberler olarak yer alır (“Peşte'ye Yeni Rus” 5 Kasım 1956).

İşçi konseyinin üyeleriyle yurt çapında gösteriler düzenlemeye başladığı bu dönemde, sosyalist işçilerin topyekün Sovyetlere karşı mücadele verdiği görülmektedir. “Rus işgali” ile birlikte başlayan tecrit, 100'den fazla batılı gazetenin de dahil olduğu yalıtım, dünya ile ilişkinin kesilmesi, “demir perde kan ve ateş içindeki Macaristan'ın üstüne kapandı” yorumlarıyla duyurulur (“Demirperde Kan ve”, 6 Kasım 1956; “Macaristan'dan Hiç Haber”, 6 Kasım 1956). Dünya ile ilişkinin kolayca kesilebildiği halkların kendi yazgısıyla baş başa kalabildiği o yıllar, iletişim teknolojilerinin bugün sunduğu olanakları gözlemlemek açısından da önemlidir. Bekleneceği üzere, bu tecriti “Rus Katliamı” izler (“Macaristan'da Rus”, 7 Kasım 1956), Macar halkı kendisini bir “ahtapot” gibi saran Rus ordularına karşı kanlı savaşlar verir (“Kahraman Macaristan Yeniden” 7 Kasım 1956).

İşgal dönemi haberlerinin yansız, nötr başlık ve yorumlardan uzak, Rus karşıtı ve Macar yanlısı güçlü ifadeler içerdiği görülmektedir. Haberlerde “milliyetperverlerin Rusların 200 bin askerine ve 4600 tankına karşı çılgınca mücadele ettikleri, bazı şehirlerde yanmadık tek bina kalmadığı, tankların ve uçakların hedef gözetmeksizin ateş ettikleri, Rusların Macarlara insani yardımlara bile engel olduğu aktarılır. Olaylar Batı ülkelerinde duyulunca tepkiler yükselir. Sovyetlerin protesto edilmesi (“Macar Milliyetçilerinin”, 7 Kasım 1956), özellikle Paris'te binlerce kişinin katıldığı protestolar, İngiliz yardımının engellenmesi (“Söz Değil Silah İstiyoruz”, 8 Kasım 1956), (“Peşte ve Diğer Macar”, 8 Kasım 1956) haberlerde yer alır. Macarların 18 gündür direndiği, radyodan “bugün muhtemelen son günümüz” anonslarının yapıldığı, hür dünyadaki bütün memleketlerin aynı anda sokaklara dökülerek Rus aleyhine ayaklandığı manşetlerden duyurulur (“Bugün 18. Gün”, 9 Kasım 1956).

Macaristan'da ise radyo aracılığıyla silah ve yardım çağrısı, hastanedeki Macarların bile öldürmesi haberleri bu arada göreve getirilen yeni Başbakan János Kádár'ın Sovyet yanlısı açıklamaları, János Kádár hükümetinin sert tedbirlere rağmen olayları yatıştıramaması, “kukla hükümet”in sarsıntı içinde oluşu (“kukla hükümet, 10 Kasım 1956) ve dinmeyen isyanlar yüzünden Nagy'in tekrar başbakanlığa getirilmesi ihtimali haberlerde yer bulur. Rus askerlerinin kendi içinde görüş ayrılıkları yaşaması, Bazı birliklerin Macar ihtilalcilerine destek olması da (“Rus Askeri Macar” 11 Kasım 1956) dikkat çeken haberler arasındadır.

Rusların yeni zırhlı birlikler göndermesi (“Ruslar Macaristan’a yeni” 12 Kasım 1956), Macarların sınırlı kaynaklarla da olsa mücadeleden yılmaması, BM’nin Sovyetleri Macaristan’dan çıkmasını istemesi (“BM Genel Kurulundan”, 11 Kasım 1956), Direnişin kırılması için ülkedeki yiyecek stoklarına el koyulması, açlık ve savaş (“Macaristan’da savaş”, 11 Kasım 1956; “Macaristan’da Yiyecek”, 13 Kasım 1956) haberleri sürmektedir.

Bu döneme ilişkin haberlerde trajik fotoğraflar ve manşetler dikkat çekicidir. Budapeşte Sokakları cesetlerle dolmuş, askeri mücadelede Sovyetlerle savaşmaya gücü yetmeyen halk son çare olarak greve başvurmuştur. Bununla birlikte ülkede salgın hastalıklar da baş gösterir (“Budapeşte Sokakları”, 14 Kasım 1956). Sovyet Rusya’nın Macar gençlerini trenlere doldurup Sibiryaya sürmesi, halkın öfkesinin dinmemesi, işçilerin greve topyekün devam etmesi (Sovyet Rusya Bütün”, 14 Kasım 1956) gündemin önemli haberlerindedir. Macar İşçileri her şeye rağmen Sovyet birliklerine meydan okumakta, Kukla hükümet ise işbaşı yapmaları ve grevi sonlandırmaları, yoksa Rus ordusundan takviye isteneceği yönünde tehditler savurmaktadır (“Macar İşçileri”, 15 Kasım 1956; “Kukla Hükümet”, 15 Kasım 1956). János Kádár hükümeti, tarihe damgasını vuran ulusal işçi direnişi karşısında zorlanmaktadır, yurt çapında üretim durmuştur. Tehditlerden yılmayan 10 bin kişi bu açıklamalar ardından yine de sokağa çıkar (“Dün Akşam Peşte’de”, 16 Kasım 1956). Bu nedenle iktidarın işçi isteklerine boyun eğeceği haberleri aktarılır (“Macar Kukla Hükümeti”, 16 Kasım 1956).

Havanın yumuşaması ve koalisyon hükümeti kurulması ihtimali (“Macaristan’da Hava”, 17 Kasım 1956), Macar işçilerinin kitleler halinde sürgüne gönderilmelerine karşın (“Macar İhtilalcileri”, 17 Kasım 1956) yılmadan greve devam etmeleri (“Bütün Macar İşçileri”, 19 Kasım 1956) sonucunda grevden vazgeçmeyen işçilerin kurşuna dizilmesiyle halkın yeniden çileden çıkıp sokağa dökülmesi (“Macar Milleti Dün “Macaristan’da Birçok İşçi”, 19 Kasım 1956), barış ve uzlaşmadan giderek uzaklaşıldığını göstermiştir. Ülkeye giren 200 bin Rus askeri ile sokakta yeni çatışmalar yaşandığı, Sibiryaya sürgünlerin artarak sürdüğü ancak bir yandan da işçi gruplarının silah depolarını ele geçirerek yeniden silahlандığı yönünde haberler söz konusudur (“Macaristan’a 200 bin” 19 Kasım 1956).

Bu dönem gelişmeleri bazı gazeteler daha iyimser ve Macarların zafer kazanacağı yönünde yorumlayıp direnişin başarılı yönlerini haberleştirirken, bazıları da Macarların mağduriyetini ve çektikleri eziyeti haberleştirmeyi seçmiştir. Bu süreçte Türkiye’ye 500 Macar mültecinin sığınacağı, Macar şileplerinin limanlara demirlediği, Macarların İstanbul’da protesto yürüyüşü yapmak istediği ama izin verilmediği haberleri de göze çarpmaktadır (“Şehrimizdeki Macarların Gösterileri”, 23 Kasım 1956) Imre Nagy’in Yugoslavya Büyükelçiliğine sığınması, Hükümetin ısrarlı çağrısına rağmen Macarların işbaşı yapmama kararı (“Macar İşçileri, 21 Kasım 1956), Imre Nagy’e bir şey yapılmayacağını temin eden Macar hükümetinin onu Ruslara teslim etmesi üzerine Yugoslavya’nın hükümeti protestosu (“Nagy’i Ruslar” 24 Kasım 1956) Nagy’in Sovyetler tarafından Romanya’ya gönderilmesi (“Ruslar Imre’yi Macaristan’dan”, 24 Kasım 1956) Sovyet-Yugoslavya ilişkilerinin gerilmesi (“Sovyetler Nagy’i Moskova’ya”, 25 Kasım 1956) ve Macar İşçi Konseyinin de bu gelişmelere isyan ettiği aktarılmıştır.

İstanbul'daki Macarların büyük bir ayın yapıp dua etmeleri, işçilerin Nagy'ın serbest bırakılması karşılığında işbaşı yapma pazarlığı, Hükümetin Nagy'e vekillik vereceğini duyurması ("Kukla Macar Hükümeti" 26 Kasım 1956) Rus baskınından kaçan Macarların sayısının 100 bine yaklaştığı, ABD'nin hürriyeti seçenlere yardım edeceğini ilan etmesi, Romanya'da Macaristan'a destek yürüyüşlerine göz yuman vekillerin azledilişi ("Rus Baskınından Batıya", 27 Kasım 1956) Avusturya'nın Rusya'ya nota vermesi, olayların uluslararası yankılarını ortaya koyarken, Budapeşte ile haberleşmenin tekrar kesilmesi haberlerini ("Budapeşte ile gene", 26 Kasım 1956) grev ve direnişin sürdüğü haberleri izlemiştir ("Macaristan'da Grev, 27 Kasım 1956).

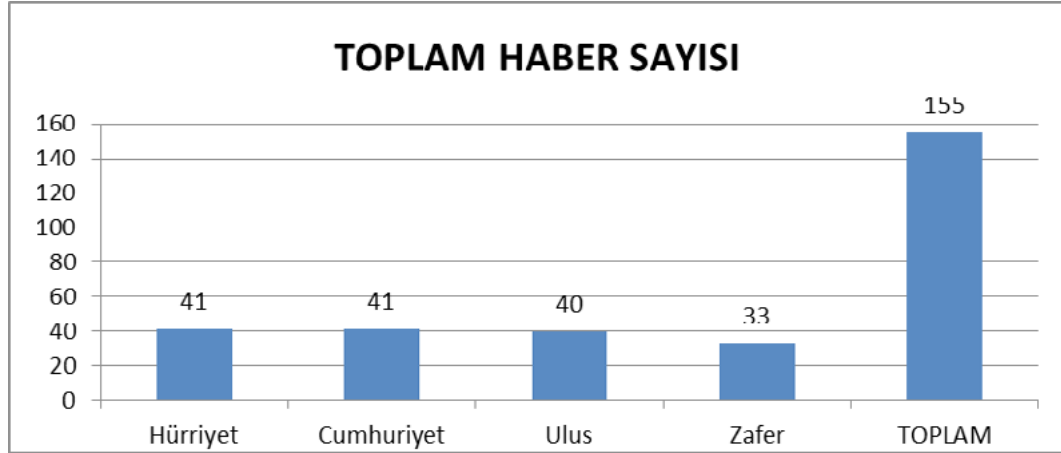
28 Kasımdan sonra olayların yeni bir müzakere dönemine gebe olduğu haberleri başlar. Macar işçileri şartlı olarak greve son verebileceklerini açıklar ("Macar İşçileri Greve", 28 Kasım 1956). Bu bir hafta gündemde gerileyen olaylar 5 Aralık'ta 30 bin kadının yürüyüşüyle yeniden gündeme taşınır. Takiben Macarlara yeniden ateş açılması ve yurt çapında tutuklamalarla Aralık ayında da ilk sayfa ve manşetten olmasa da gazetelerde yer almaya devam edecektir.

2. Bölüm

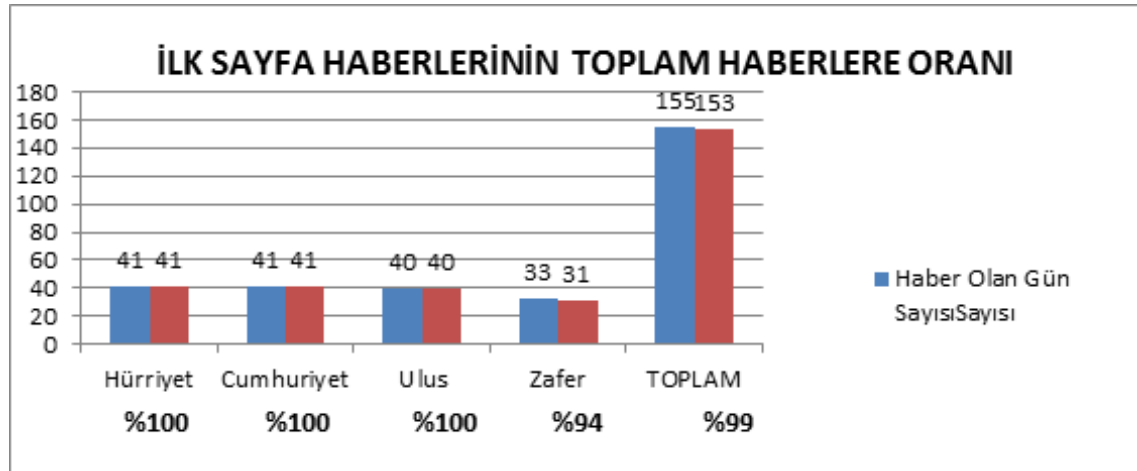
1956 İhtilalinin Hürriyet, Cumhuriyet, Ulus ve Zafer’deki Sunumuna İlişkin İçerik Analizi

Tablo I: 1956 İhtilalinin Konu Edildiği Toplam Haber Sayısı ve Gazetelere Göre Dağılımları

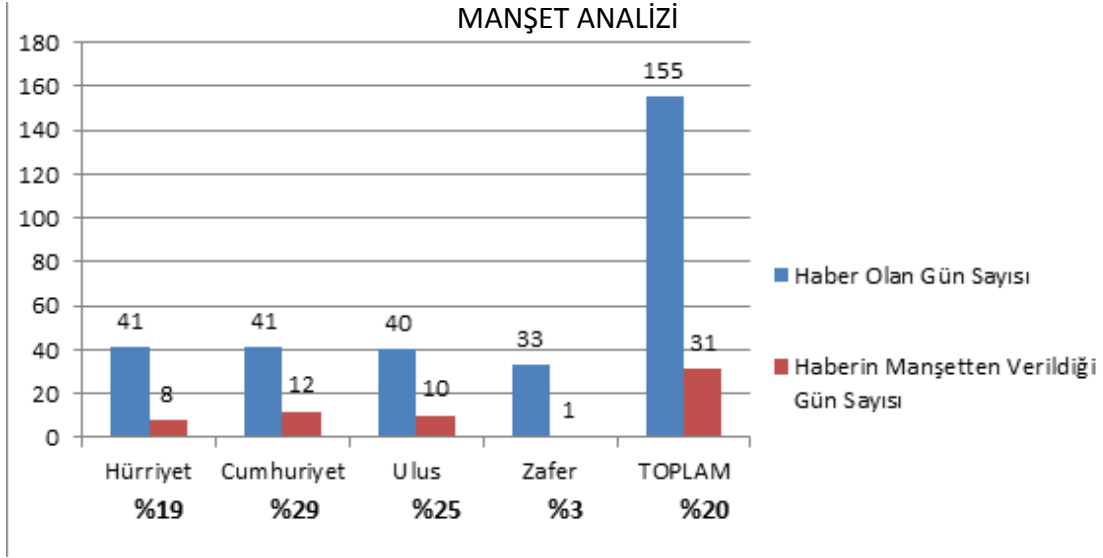
Tablo I’de görüldüğü üzere, 20 Ekim- 30 Kasım 1956 tarihleri arasında Macaristan’da yaşanan olaylarla ilgili dört gazetede 41 gün için toplam 155 habere rastlanmaktadır. Gazeteler içinde konuya fazla yer verenler herhangi bir siyasi partiyle organik bağı olmayan *Hürriyet* ve *Cumhuriyet* gazeteleridir. Bu iki gazeteler kesintisiz her gün konuyu haberleştirmiştir.

Tablo II: İlk Sayfa Haberlerinin Toplam Haberlere Oranı

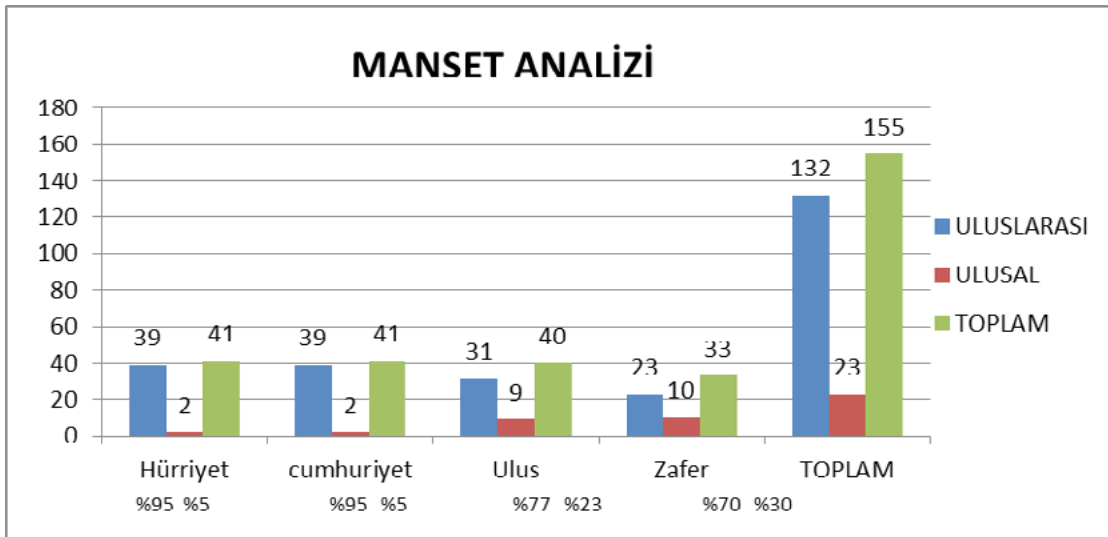
Tablo II’de görüldüğü gibi, haberlerin ilk sayfadan duyurulma oranı yüzde 96.5 oranındadır. Yalnızca iktidar partisinin iki gün konuyu ilk sayfadan değil, iç sayfalardan verdiği görülmektedir.

Tablo III: Manşette 1956 Olayları

Tablo III'den de anlaşılacağı üzere, konuyu en fazla manşete taşıyan gazete *Cumhuriyet*'tir. Bu durum, Milli Mücadele ve rejim savunuculuğunu yayın politikasına temel alan bu gazetenin Macarların "kurtuluş savaşı"na ilişkin taşıdıkları hassasiyetle açıklanabilir. Yine onu yüzde 25'lik bir oranla takip eden *Ulus* gazetesi de rejim konusunda *Cumhuriyet*'le yakın bir siyasal reflekse sahiptir. *Zafer*'in manşet suskunluğu manşet önceliklerinin farklı olduğunu ortaya koymuştur.

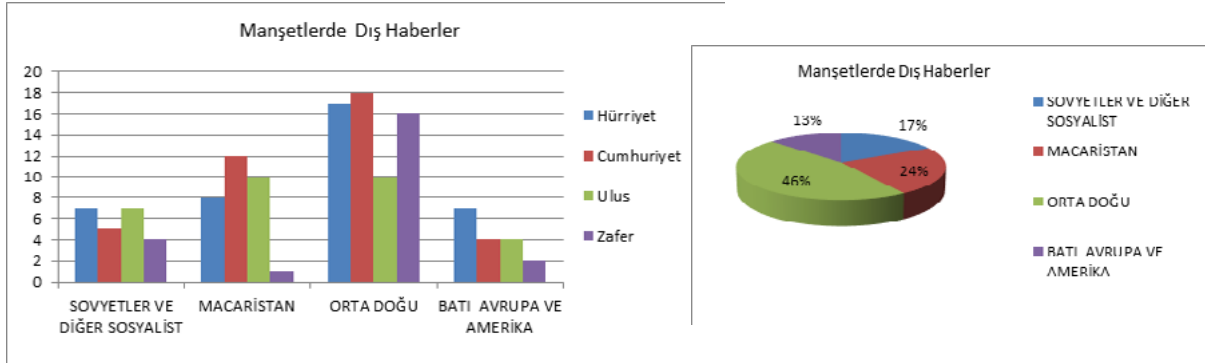
Tablo IV: Manşet Analizi

Manşetler iç/ulusal ve dış/uluslararası haberler olarak analiz edildiğinde her bir

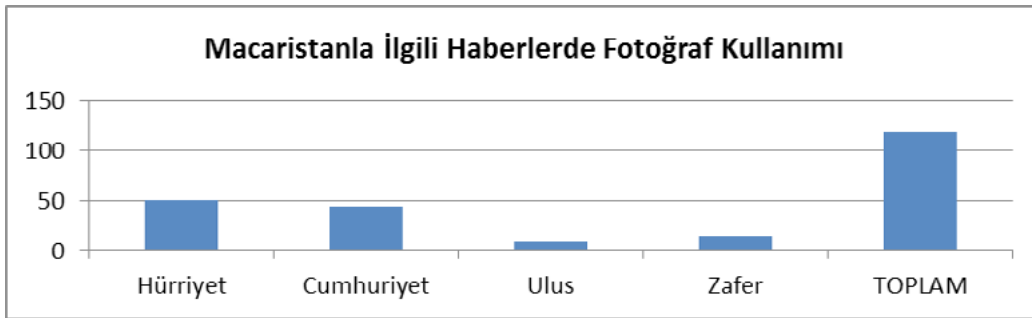
gazetede dış haberlerin gündem önceliği taşıdığı görülmektedir (%85). İç haberlerin en fazla DP’nin yayın organı *Zafer* ile (%30), CHP’nin yayın organı *Ulus*’ta (%23) manşetlere taşındığı anlaşılmaktadır. Bu da destekledikleri siyasi partilerin faaliyetlerini dile getirme hassasiyeti ile açıklanabilir.

Tablo V: Manşetlerde Dış Haberler

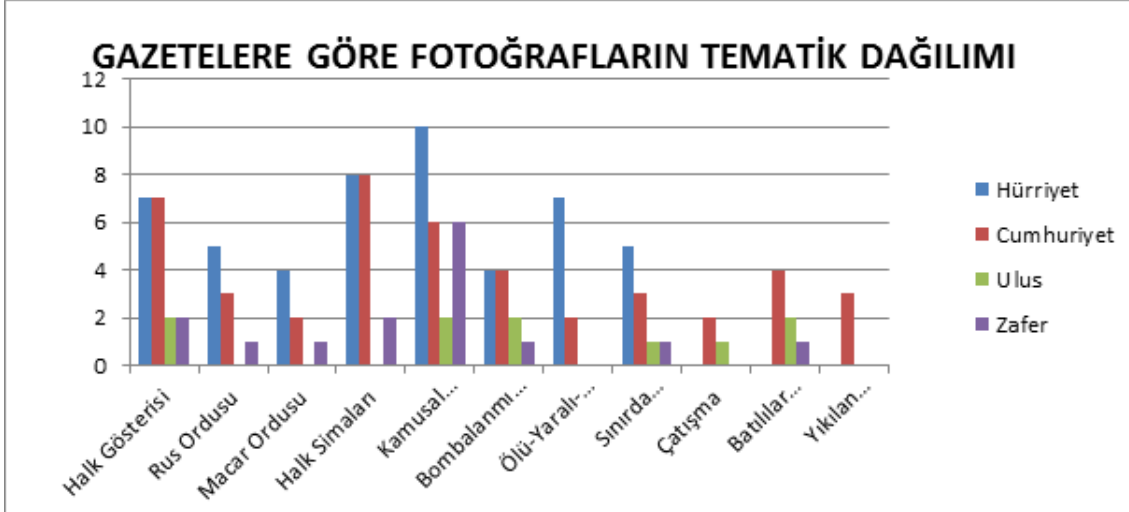
Tablo V’te yer alan manşetlerde dış haberlere konu olan coğrafyaya ve aktör ülkelere bakıldığında, Rusya ve Amerika’nın her zaman gizli-açık aktörler olduğu, Mısır krizi başta olmak üzere, Ortadoğu Bölgesinin o dönem ağırlıklı yer tuttuğu görülmektedir (toplamda % 46). Rusların egemen olduğu bölgeler ve sosyalist cephe ülkelerine ait haberler bunu takip eder (%17). SSCB ve Sosyalist bloğa ilişkin manşet haberlerin %24’i ise Macaristan’a ilişkindir. Tablodan görüleceği üzere, “Hür dünya” karşısında bir tehdit olan “komünist Rusya” aslında yaklaşık %87’lik bir haberin ana aktörüdür. Batı Avrupa ise zaman zaman uluslararası krizler konusunda aldığı tavır doğrultusunda % 13lük bir oranda manşetlerde yer bulmuştur.

Tablo VI: Macaristan’la İlgili Haberlerde Fotoğraf Kullanımı

Tablo VI’dan anlaşıldığı üzere haber sunumunda toplamda 119 fotoğraf kullanılmıştır. Toplam fotoğrafların % 79’unu *Hürriyet* ve *Cumhuriyet*’in kullandığı görülmektedir. Haberde fotoğraf kullanımının anlatımı güçlendirdiği, duygusal ve bilişsel şemaları desteklediği ve etkiyi güçlendirdiği düşünüldüğünde, bağımsız gazetelerce daha magazinsel/sansasyonel bir sunumun tercih edildiği, siyasi gazetelerce daha ciddi ve “siyah beyaz” bir aktarımın benimsendiği söylenebilir.

Tablo VII: Gazetelere Göre Fotoğrafların Tematik Dağılımı

Tablo VII incelendiğinde en çok fotoğraf kullanan *Hürriyet*, dünyaca tanınan Macar simalara yer vermiş (%20), bunu sokaktaki insanların dramını yansıtan fotoğraflar izlemiş (%16), ölü ve yaralı fotoğrafları (%14), kitlesel eylemler (%14), Saldıran Rus ordusu (%10), Sınırdan kaçanlar (%10) yurdu savunan Macar ordusu (%8), Bombalanmış Budapeşte (%8) izlemiştir. Çarpışmalar, Batılıların desteği, yıkılan heykeller gibi süreçle ilişkin fotoğraflardan sonra sonuca dair yargı oluşturucu ve insani-duygusal yanı yüksek fotoğraflar seçilmiştir.

En yüksek tematik çeşitliliğin görüldüğü *Cumhuriyet* ise sokaktaki insanların öykülerini yansıtan fotoğraflara ağırlık vermiş (%18), bunu halk gösterileri (%16), kamusal simalar (%14), Bombalanmış Budapeşte (%9) ve Batılı ülkelerin tepkileri (%9), Yıkılan Stalin heykelleri (%7), Rus ordusu (%7), Sınırdan kaçanlar (%7), çatışma (%5) Macar ordusu (%4), ölü ve yaralıları (%4), kareleri izlemiştir.

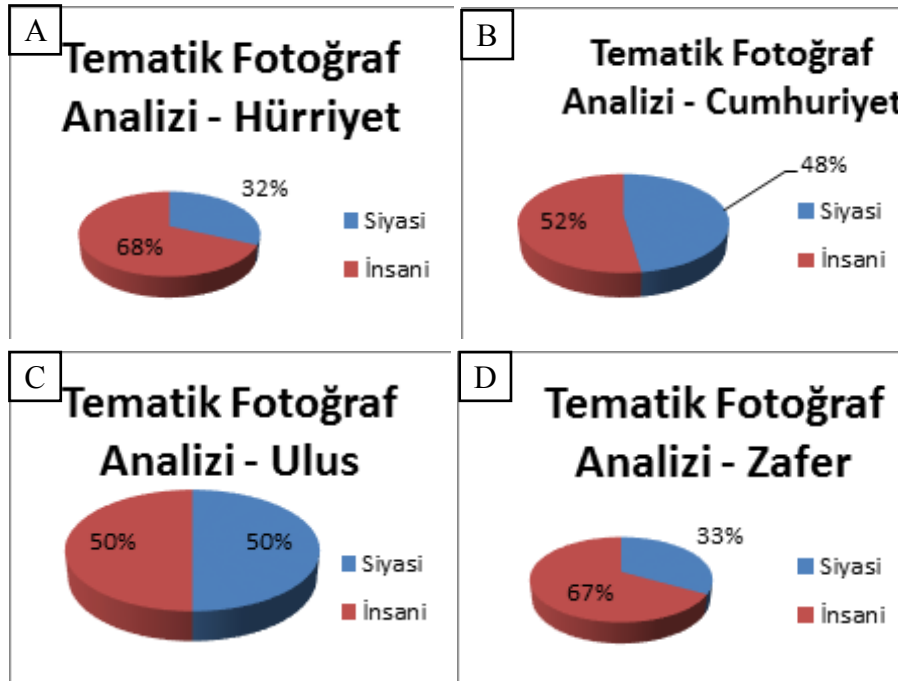
Ulus ise %20 lik ağırlığı Halk gösterilerine, % 20'lik ağırlığı kamusal simalara, % 20'lik ağırlığı bombalanmış Macaristan'a, % 20'lik ağırlığı Batılılara vermiştir. Fotoğraflarda sınırdan kaçanlar % 10, çatışma görüntüleri % 10 oranında yer almıştır. *Ulus*'ta yer almayan Rus-Macar orduları fotoğrafları, olayın (kamusal-sınırdan insan) tanıklarına yer veren fotoğraflar, etkileyici ölü-yaralı fotoğraflarına başvurmaması, çatışma sürecinden çok işgalin sonuçlarına yönelik bir fotoğraf seçimi söz konusu olduğunu düşündürmektedir.

Zafer ise % 40 ağırlığı kamusal simalara, % 13 ağırlığı halk gösterilerine, % 13 ağırlığı halktan simalara, % 7'lik ağırlığı, başta yardımlar olmak üzere diplomatik müttefik olan Batı'nın (Hür Dünyanın) tepkilerine, aynı oranda Macar ordularına, sınırdan kaçanlara, bombalanan Budapeşte'ye ve 6'lık ağırlığı Rus ordularına vermiştir, diğer siyasi gazeteden daha çeşitli bir fotoğraf sunumu tercih etmiştir

Tablo VIII: Tematik fotoğrafların Niteliği:

Dört gazetede insani ve siyasi temalara göre fotoğraflar incelendiğinde durum şöyledir:

A. Hürriyet; B. Cumhuriyet; C. Ulus; D. Zafer

Açıklama: Temalar iki kategoride değerlendirilmiştir:

- İnsani= Halk simaları/kamusal simalar/ Bombalanmış viran kent/ölü yaralı mağdur/Sınırdan kaçanlar
- Siyasi= Halk eylemleri/Rus Ordusu/Macar Ordusu/Çatışma/Yıkılan Stalin heykelleri

Tablo VIII-A'da bağımsız bir gazete olan *Hürriyet*'in haber aktarımında başvurduğu fotoğraflarda olayın insani boyutuna ağırlık verdiği, görsellerde saldırının sonuçlarını süreçten ve siyasal/toplumsal aktörlerden daha fazla ele aldığı görülmektedir.

Tablo VIII-B'de diğer bağımsız gazete olan *Cumhuriyet*'in fotoğrafı haber çerçevesini iki bağlamda da gerçekleştirdiği görülmektedir.

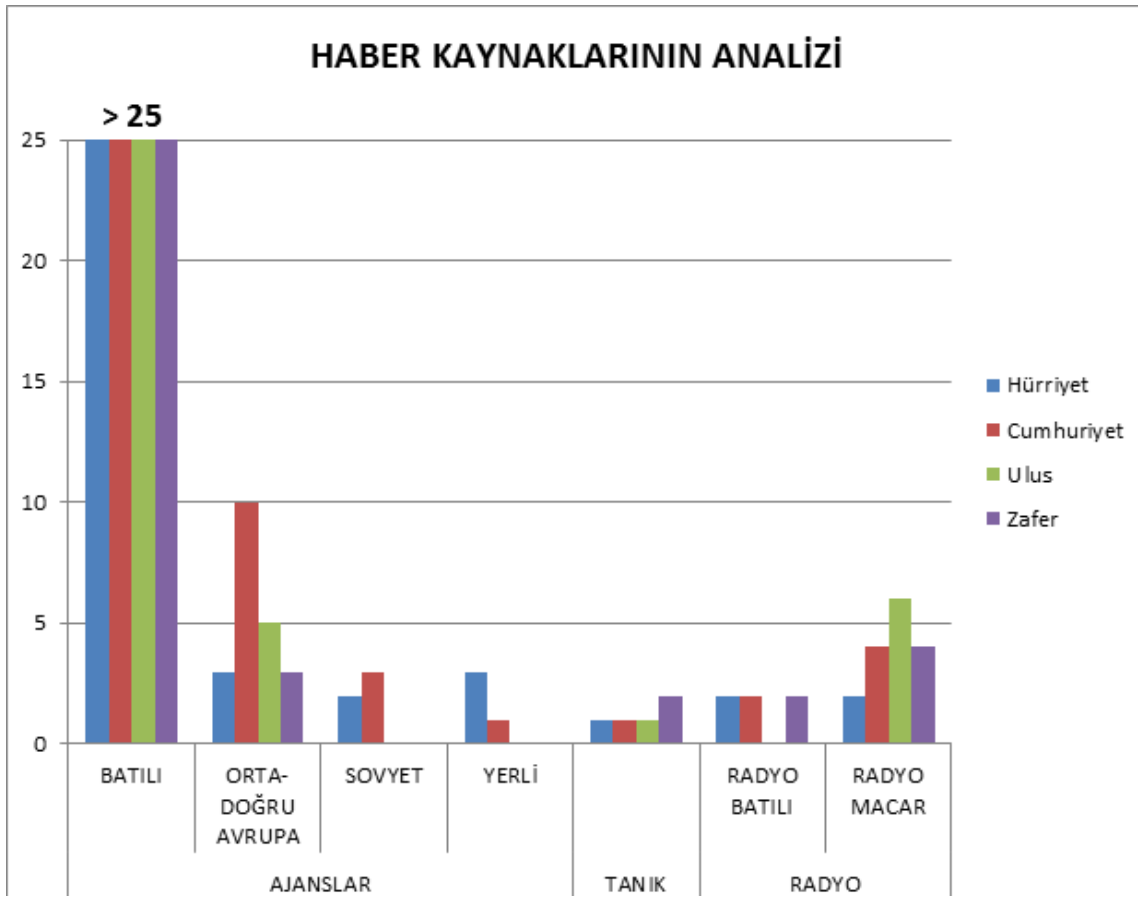
Tablo VIII-C'de Diğer iki gazetenin dörtte biri oranında fotoğraf kullanan,

anlatısında fotoğrafa en az başvuran siyasi bir gazete olan *Ulus*, fotoğraf kullanımında çeşitliliğe önem vermiş ve iki boyutu da aynı oranda aktarmayı seçmiştir.

Tablo VIII-D'ye siyasi bir gazete olan *Zafer*, az farkla da olsa insani boyuttan çok siyasi boyuta ağırlık vererek aktarmıştır.

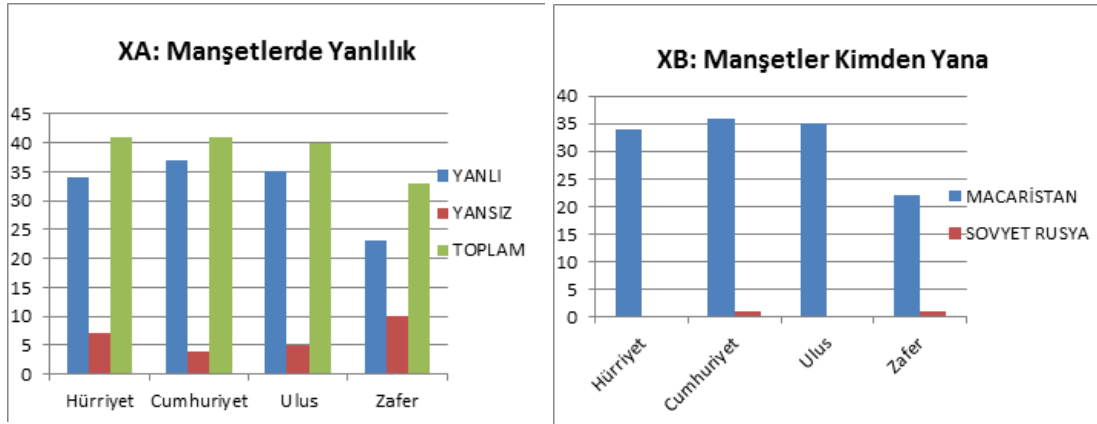
Tablo VIII birlikte düşünüldüğünde ve bağımsız gazetelerle siyasal gazeteler iki ayrı grup olarak değerlendirildiğinde, siyasal gazetelerin görsele dayanmayan, "ciddi" haberler verdiği hem temalardan, hem de fotoğraf kullanımına dair istatistiksel veriden çıkarılabilmektedir.

Tablo IX: Haber Kaynaklarının Analizi

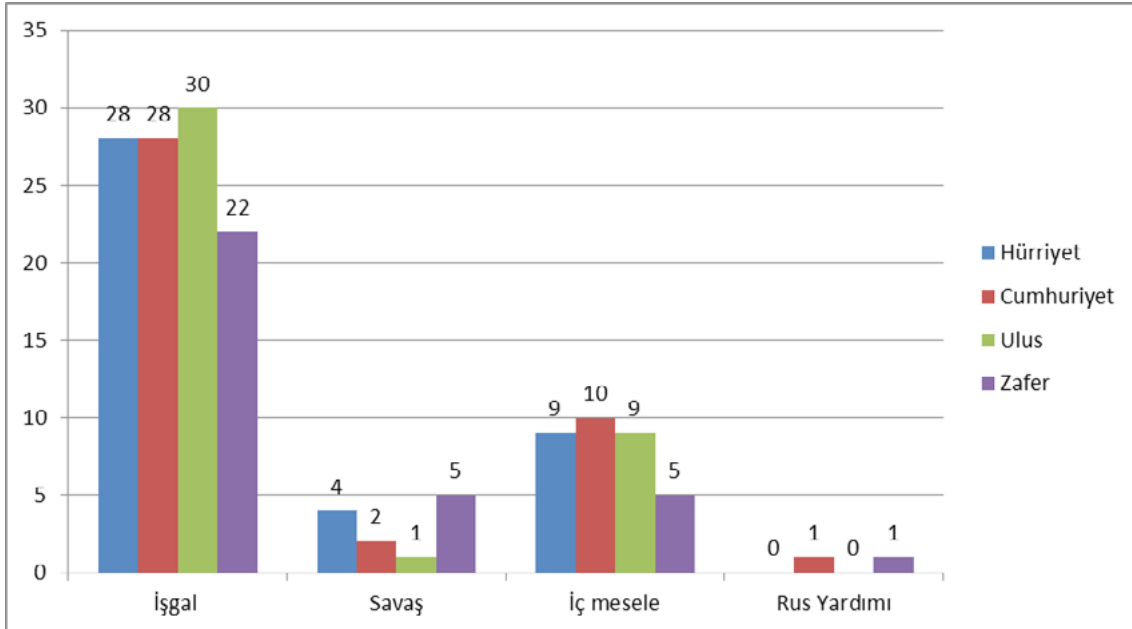
Tablo IX'te görüldüğü gibi her dört gazete için de öncelikli kaynaklar, Resmi ideolojiye ve diplomasiye uygun biçimde, ağırlıklı olarak "Hür Dünya"nın haber kaynaklarıdır. Bağımsız gazeteler olan *Hürriyet* ve *Cumhuriyet*'in SSCB kaynaklarına nadir de olsa başvurduğu görülmüştür. Yine aynı iki gazete, kendi yerli kaynaklarına da başvurmuştur. Ajansların yanı sıra radyoların da önemli kaynaklar olduğu, özellikle Macaristan'da olup bitenleri eş zamanlı kavrayabilmek için Macar radyosunun dört gazete tarafından da dikkate alındığı görülmektedir. Tanıklar, özellikle de Batılı ve ihtilalcigöçmen tanıklar, Macarlar lehine aktarımlarda bulunmuş, bu da gazeteler tarafından az da olsa aktarılmıştır. Tanıklar dört gazetede de aynıdır. (Avusturyalı mühendis, Gemiciler vb.).

Tablo X: Yanlılık Analizleri

Tablo XA ve XB birlikte değerlendirildiğinde, olayları saptırmayan ama onlar üzerinde algısal bir çerçeve vermeyi amaçlayan, yüksek oranlı bir yanlılık söz konusudur. *Hürriyet*'te (%83) ve *Cumhuriyet*'te (%83) ve *Ulus*'ta (%87) *Zafer*'de (%70). Manşetlerde *Hürriyet*'in ve *Ulus*'un tamamı, *Cumhuriyet* (%97) ve *Zafer*'in (%96) tamamına yakını Macaristan yanında yer almıştır.

Tablo XI: Tarafılık Nasıl Kuruluyor?

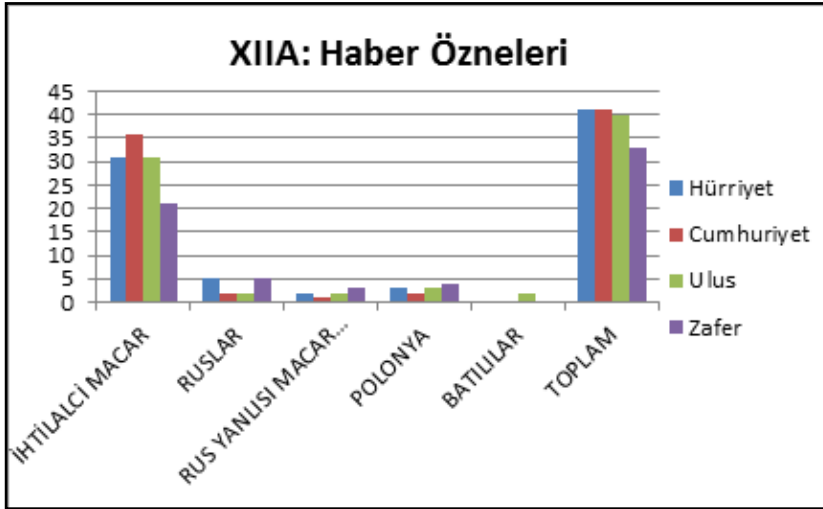
Tablo XI'a bakıldığında, *Hürriyet*'teki manşetlerde olayların; % 68'inin işgal, % 10'unun savaş ve % 22'sinin ulusal sınırlara çekilen komünist-anti komünist taraftar arasında yaşanan iç mesele olarak sunulduğu, Rus hükümetinin Macar Hükümetine rejim yanlısı desteğine yönelik haberlere hiç yer verilmediği görülmektedir.

Cumhuriyet'e bakıldığında, % 68'inde olayın işgal ve saldırı, % 5'inde iki tarafın birbiriyle savaşı, % 24'ünde iç mesele ve % 3'ünde Rusların Macarlara yardımı olarak görüldüğü haberlerine rastlanmaktadır.

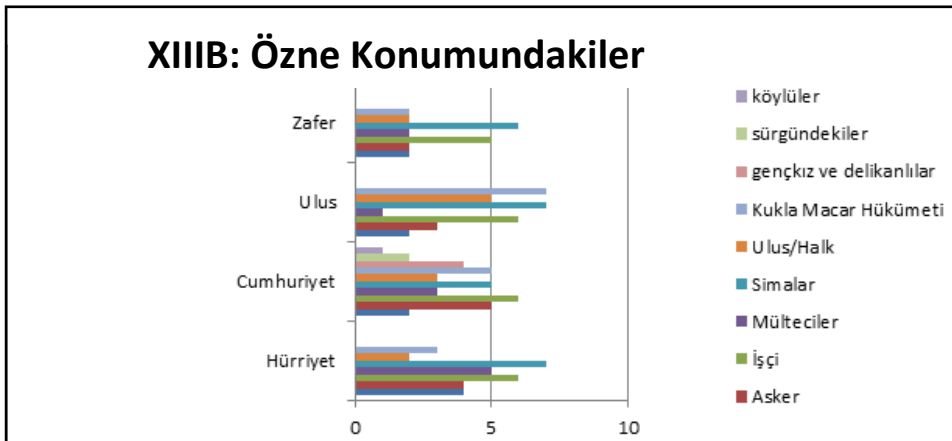
Ulus'a bakıldığında, en net biçimde, % 75'inde olayın işgal ve saldırı olduğu saptanmıştır. % 3'ünde iki tarafın birbiriyle savaşı, %23'ünde ise iç mesele olarak görüldüğü haberlerine rastlanmaktadır. *Ulus* da Rusların Macarlara yardım ettiği yönündeki haberlere hiç yer vermemiştir. Bu bağlamda *Hürriyetle* birlikte antikomünist tavrını çerçevelemede ortaya koymuştur.

Zafer'e bakıldığında yaşananların % 67'sinde olay işgal ve saldırı, % 15inde iki tarafın birbiriyle savaşı, % 15'inde iç mesele ve % 3'ünde Rusların Macarlara yardımı olarak görülmüştür. Antikomünist karakteri bilinen gazete, olayın başlarındaki askeri müdahaleyi duyururken, iktidar gazetesi olması nedeniyle, kendi yayın politikası yerine diplomatik hassasiyetleri gözetmiş, Rus yanlısı da olsa Macar hükümetinin resmi açıklamalarına yer veren haberi duyurmuştur.

Tablo XIIA: Haberin Özneleri

Tablo XIIB: Özne Konumları

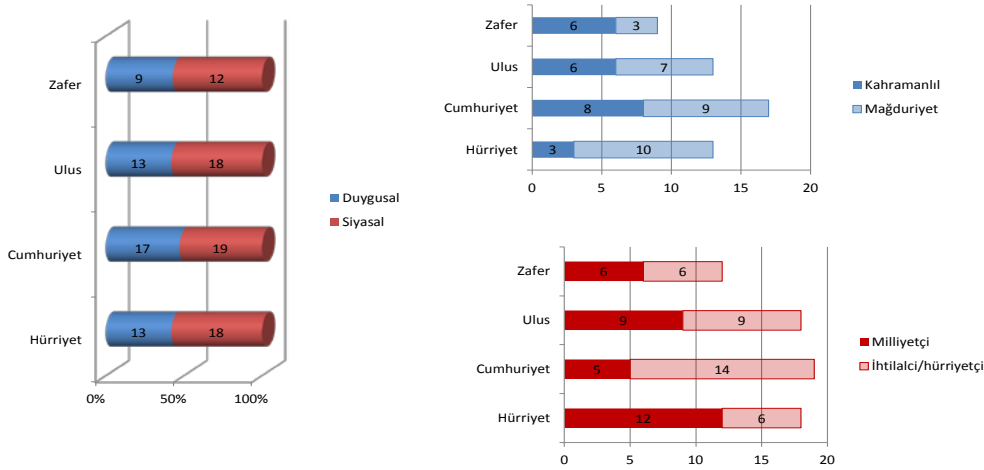

Tablo XII A ve B ‘de görüldüğü üzere, haberler her dört gazetede de ağırlıklı olarak Macarlar üzerinden anlatılmıştır. Özne yüksek oranda ihtilalci Macarlardır. *Hürriyet* gazetesi toplam haberlerinin %76’sını, *Cumhuriyet* %88’ini, *Ulus*, 78’ini, *Zafer* %64’nü Direnen Macarlar üzerinden anlatmıştır. *Zafer*’in görece daha yansız kalışı, bir iktidar gazetesi olarak, başka bir ülkedeki resmi hükümete karşı isyanı kışkırtıcı bir habercilik anlayışına düşmemek kaygısı olarak yorumlanabilir. İşgalci Ruslar, Rus yanlısı Kukla Macar hükümeti gibi olumsuz nitelermelerle kurulan haberlerde de düşük oranlarda mevcuttur. Tabloda dikkat çeken yalnızca *Ulus*’un Batı bakışını da 2 haberde manşete taşımış oluşudur.

Haberlerde yer alan Macar öznelerde en büyük çeşitlilik *Cumhuriyet*’te görülmektedir. *Hürriyet* kamusal ve halktan simaları haber anlatısını kurarken en çok kullanan gazete olmuştur. *Cumhuriyet* ise işçilere ve greve daha ağırlık vermiş, mücadelede köylülerden söz eden tek gazete olmuştur. *Ulus* kukla Macar hükümetini ve başta kukla başvekil tabir ettiği Janos Kádár ve İmre Nagy olmak üzere siyasi simaları haber yapmıştır. *Zafer* de direnişte işçilerin rolünü ve siyasi liderleri/simaları özne yaparak haberlerini aktarmıştır. Özneler çeşitlilik sunan toplumsal kimlikler halinde görülmektedir.

Tablo XIII: Özne Macarların Nitelenişi

Özne Macarların Yanlı Nitelenişi

Tablo XIII *Zafer* ve *Ulus*’ta siyasal ve duygusal nitelermelere dayanarak kurulan yanlılığın dört gazete için de siyasal tutum ağırlıklı olduğunu göstermektedir.

Kahramanlık ve Mağduriyet kategorileri ile ele alınan duygusal yanlılığa bakıldığında, *Hürriyet*’in mağduriyet haberlerine, *Zafer*’inse kahramanlık haberlerine dayanarak olayları anlattığı,

Milliyetçi/antikomünist ve ihtilalci/özgürlükçü kategorileri ile ele alınan siyasal

yanlılığa bakıldığında, *Cumhuriyet*'in ihtilalci, *Hürriyet*'in milliyetçi anlatıyı öne çıkardığı görülmektedir.

Sonuç

1956 olaylarının dört gazetede karşılaştırmalı olarak incelendiği bu çalışmada, her gazetenin konuya büyük önem verdiği görülmüş, gazeteler arasında karşıt/çatışmalı bir söyleme rastlanmamış, belirgin içerik farkı bulunmamıştır.

Farklı ideolojik yaklaşımlara sahip iki siyasi gazetenin iç politikaya ağırlık vermeleri, konuyu gündem sıralaması açısından zaman zaman daha geriye atsa da, bu durum haber sunumu açısından her biri için geçerli olan Macarların yanında yer alma tutumu açısından diğer iki gazete ile bir fark oluşturmamıştır. Fark daha çok zaman zaman söylemlerde yandaşlığın ne kadar açık ve ne kadar örtük oluşlarında kendini göstermiştir. Bu durum özellikle siyasi gazetelerin parçası oldukları siyasi partileri herhangi bir diplomasi krizinin aktörü kılma çekincesi/özeni ile ilişkilendirilerek yorumlanabilecek bir hassasiyettir.

Haber üretim sürecinin niteliğini belirleyen temel etmenler, Demokrat Parti döneminin basın yapısı ve bu yapısal koşullar içinde gerçekleştirilen gazeteciliktir. 1956 olaylarının aktarılışında başvuru haber kaynaklarının haber ajansları ağırlıklı yapısı, Türkiye'ye ulaşan enformasyonun her gazete tarafından kullanılması, haber sunumunda benzeşmenin diğer nedenleridir. Haberlerde Rus bakışı, Rus yanlısı Macar Hükümeti adına Başbakan Kádár'ın savunmaları hemen hiç aktarılmamış, müttefik Batı ile aynı perspektifle hareket edilmiştir.

Dönemin Macar imgesi, bağımsızlığı için mücadele eden, haksızlığa uğramış, işgali kabul etmeyen, Türkiye halkının empati duygularıyla "kardeş" nitelemesi yaptığı bir imge olarak belleklerde iz bırakmış, Sovyet Rusya ise ideolojik olarak totaliter, zulmeden, engellenmesi gereken bir tehdit, karşı özne olarak kurulmuştur.

Ulus ve *Cumhuriyet*'in daha özgürlük ve demokrasi perspektifinde örtüşükleri bir özgürlük için savaşan kahraman bir halka işaret ettikleri, *Hürriyet* ve *Zaferin* anti-komünist çizgide buluştukları bir komünist zulmüne işaret ettikleri sahiplikten daha belirleyici bir durumun nüanslar açısından belirleyici olduğunu ortaya koymuştur.

Siyasi yandaşlığın, 1956 İhtilalinin haberleştirilmesinde herhangi bir saptırma ve gerçeklik uydurma boyutunda olmadığı görülmektedir.

Her ne kadar soğuk savaş döneminin de büyük rolü olduğu göz ardı edilemez bir gerçeklik olsa da, dönemin gazetelerinde dış haberlere ayrılan büyük yer ve önem, habercilikte temel ilke olarak gözetilen fikri takip ilkesi, dikkat çekicidir. Yalnızca iç politik çekişmelerle içine kapanmayan, dış meselelerin enine boyuna tartışıldığı, konu odaklı, tarihsel devamlılık gözetilen habercilik anlayışı, döneme karakterini veren totaliter eğilimli basın sistemine rağmen, mesleğin günümüzdeki gibi gerçeği çarpıtma eğilimli haberler üreterek değil, gerçeğin hangi yönlerinin öne çıkarılacağını belirleyerek sürdürüldüğünü de ortaya koymaktadır.

Kaynakça

Akçalı S. ve Toker H. (2012). “22 Temmuz Oslo, Norveç: Toplum Kendini Sorguluyor Breivik Saldırısı Örnek Olayı”, JASS. 5 (7), 27–48.

Bulut, S. (2007). “Hürriyet ve Demokrat Parti Döneminde Basınla İlgili Gelişmeler”, Yeditepe Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi (5), s. 95–114.

Emre, E. (2002). “Demokratik Parti Döneminde Basın-İktidar İlişkileri: *Ulus* ve *Zafer* Gazeteleri üzerine Bir İnceleme”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi (13), s. 291–308.

Entman R.M. (1993). “Framing: Toward Clarification of a Fractured Pradigm”, *Journal of Communication* 43 (4), s. 51-58.

Erdoğan, İ. (2008). “Haber Çerçeveleme. Kuram ve Tipoloji” *Marmara İletişim Dergisi* (13), s. 36–52.

Fejtő, F. (2012). *1956 Macar İhtilali*, F. Bülent Kocamemi (çev.). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Güngörmüş, N. (2010). *Macaristan'da Değişim ve Demokrasiye Geçiş*. Ankara: Köksav.

Gürkan, N. (1998). *Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945–1950)*. İstanbul: İletişim.

Mark, J. (2006). “Antifascism, the 1956 Revolution and the politics of communist autobiographies in Hungary 1944 – 2000” vol. 58. (8), s. 1209–1240 <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09668130600995764> Erişim tarihi 20 Ekim 2014

McCombs, M. E. (2004). *Setting the agenda: The mass media and public opinion*. Malden, MA: Blackwell

Öztan, G.G. (2012). “Ezeli Düşman İle Hesaplaşmak: Türk Sağında ‘Moskof’ İmgesi” *Türk Sağı, Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri*. İ.Ö. Kerestecioğlu (der.), G.G. Öztan. İstanbul: İletişim, s. 75–104

Sancaktar, C. (2011) “Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikasına Marksist Yaklaşım” <http://www.bilgestrateji.com/store/dergi5/2.pdf> Erişim Tarihi: 20 Ekim 2014

Topuz, H. (2003). *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*. İstanbul:

Remzi

Yağcı, S.C. (2010). Siyasal Rejim Değişimi ve Yayın Politikaları: Macar Televizyonu MTV örneği. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış doktora tezi.

Yağcı, S.C. (2013). “The Hungarian Events of 1956 in the Turkish Press: Examples in Ulus and Zafer Newspapers” IRTS vol. 2(4) winter, s. 116–136

Yıldız, N. (1997). “Demokrat Parti İktidarı ve Basın”, A.Ü.SBF Dergisi (Yıllık), c.51, s. 481–505.

Gazeteler

- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Tarafından Rusya'nın Çekilmesi Talep Olundu (1956, 11 Kasım). *Zafer*. s.1
- Budapeşte ile Gene Muhabere Kesildi. (1956, 26 Kasım). *Ulus* s.1
- Budapeşte Sokakları Cesetlerle Doldu. (1956, 14 Kasım). *Ulus*. S.1
- Bugün 18. Gün: Kahraman Macar Milleti Hala Çarpışıyor” (1959, 9 Kasım. *Cumhuriyet*. S.1.
- Bütün Macar İşçileri Greve Devam Ediyor. (1956, 19 Kasım) *Ulus* s.1
- Bütün Macaristan Tek Cephe Halinde (1956, 31 Ekim) *Ulus* s.1
- Demirperde Kan ve Ateş İçindeki Macaristan'ın Üstüne Tekrar Kapandı (1956, 6 Kasım). *Cumhuriyet*. S.1.
- Dün Akşam Peşte'de 10 Bin Kişi Rusya Aleyhinde Yeni Bir Nümayiş Yaptı. (1956, 16 Kasım). *Cumhuriyet*. S.1.
- Kahraman Macaristan Yeniden. (1956, 7 Kasım). *Cumhuriyet*. S.1.
- Kanından Malına Kadar (1956, 11 Kasım). *Milliyet*. S.1
- Komünistler Macaristan'ı da kaybediyor (1956, 30 Ekim) *Ulus* s.1
- Kukla Hükümet Macar Milletini Tehdit Ediyor. (1956, 15 Kasım) *Cumhuriyet*. S.1.
- Kukla Hükümet Sarsıntı İçinde (1956, 10 Kasım). *Ulus* s.1
- Kukla Macar Hükümeti Nagy'e bir Vekillik Vermeyi Kabul Etti. (1956, 26 Kasım). *Hürriyet*, S.1
- Macar Hürriyet Savaşı Dünya İşİ Oldu. (1956, 28 Ekim). *Hürriyet*, S.1
- Macar İhtilalcileri Dün Tebliğ Neşretti (1956, 30 Ekim) *Zafer* s.1
- Macar İhtilalcileri Kitle Halinde Sürülüyor (1956, 17 Kasım) *Zafer*. s.1
- Macar İhtilali Galebe Çaldı (1956, 1 Kasım) *Ulus*, s.1
- Macar İhtilali Kan ve Ateş İçinde Yayılıyor. (1956, 27 Ekim). *Cumhuriyet*. S.1
- Macar İhtilali Zafere Ulaştı. (1956, 1 Kasım). *Cumhuriyet*. S.1
- Macar İşçileri Çalışmıyor. (1956, 21 Kasım) *Ulus*. S.1
- Macar İşçileri Greve, 26
- Macar İşçileri Sovyet Birliklerine Meydan Okuyor (1956, 15 Kasım). *Zafer*, s.1
- Macar Kukla Hükümeti İşçilerin İsteklerinden Çoğuna Boyun Eğdi (1956, 16 Kasım). S.1

- Macar Milliyetçileri Ruslara Boyun Eğdirdi. (1956, 31 Ekim). *Hürriyet*, S.1
- Macar Milliyetçilerinin Mukavemeti Devam Ediyor. (1956, 7 Kasım). *Zafer*. s.1
- Macaristan da Rusya'ya Karşı İsyân Etti. (1956, 25 Ekim). *Hürriyet*, S.1.
- Macaristan Gene Karıştı (1956, 3 Kasım). *Ulus* s.1
- Macaristan Hadiseleri Güvenlik Konseyinde (1956, 28 Ekim) *Ulus* s.1
- Macaristan Sovyet Rusya'dan Ayrılıyor (1956, 26 Ekim). *Zafer*. s.1
- Macaristan Tekrar İşgal Edildi (1956, 5 Kasım). *Zafer*, s.1
- Macaristan'a 200 bin Rus Askeri Daha Giriyor. (1956, 19 Kasım). *Cumhuriyet*. S.1.
- Macaristan'da Birçok İşçi Kurşuna Dizildi (1956, 19 Kasım). *Zafer*. s.1
- Macaristan'da dün çarpışmalar başladı, (1956, 25 Ekim). *Zafer*. s.1
- Macaristan'da grev Hâlâ devam ediyor (1956, 27 Kasım). *Ulus* s.1
- Macaristan'da Hava Bir Parça Yumuşadı (1956, 17 Kasım) *Ulus*, s.1
- Macaristan'da Hürriyet Kanla Boğuldu. (1956, 26 Ekim). *Hürriyet*, S.1.
- Macaristan'da Rus Katliamı (1956, 7 Kasım). *Ulus* s.1
- Macaristan'da Savaş ve Açlık Devam Ediyor (1956, 11 Kasım). *Ulus*. S.1
- Macaristan'da Yiyecek Stoklarına El Kondu (1956, 13 Kasım). *Ulus*. S.1
- Macaristan'dan hiç Haber Sızıyor (1956, 6 Kasım) *Ulus*. S.1
- Macarlar Rusya'ya Karşı Ayaklandı (1956, 25 Ekim) *Ulus* s.1
- Nagy'i Ruslar Romanya'ya Kaçırıldı.(1956, 24 Kasım). *Hürriyet*, S.1
- Peşte ve Diğer Macar Şehirleri Yanıyor. (1956, 8 Kasım) *Cumhuriyet*. S.1.
- Peşte'ye Yeni Rus Taaruzu (1956, 5 Kasım). *Cumhuriyet*. S.1
- Polonya'da Durum Çok Karışık (1956, 21 Ekim) *Ulus*. S.1
- Polonya'da Hürriyetçiler Duruma Hâkim (1956, 22 Ekim). *Hürriyet*, S.1.
- Rus Askeri Macar İhtilalcilerine Katılıyor. (11 Kasım 1956). *Cumhuriyet*. S.1.
- Rus Baskınından Batıya İltica Eden Macarların Sayısı 85 Bine Yükseldi (1956,
26 Kasım) *Hürriyet*, S.1
- Rus Ordusu İstiklal Hareketini Boğmak İçin Polonya'ya Girdi (1956, 21 Ekim).
Hürriyet, S.1.
- Rus Peykleri Arasında Çözüntü Başladı. (1956, 23 Ekim). *Hürriyet*, S.1.
- Ruslar Imre'yi Macaristan'dan Çıkardı (1956, 24 Kasım). *Zafer*. s.1
- Ruslar Macaristan'a Yeni Zırlı Birlikler Gönderdi (1956, 12 Kasım) *Ulus*. S.1
- Ruslar Macaristan'ı Yeniden İşgal Etti. (1956, 3 Kasım) *Hürriyet*, S.1
- Sovyet Rusya Bütün Macar Gençlerini Trenlere Doldurup Sibiry'a Sürüyor.
(1956, 14 Kasım) *Cumhuriyet*. S.1.
- Sovyetler Nagy'i Moskova'ya Naklettiler (1956, 25 Kasım). *Cumhuriyet*. S.1.
- Söz Değil Silah İstiyoruz (1956, 8 Kasım). *Ulus*. S.1
- Şehrimizde Macarların Gösterilerine İzin Verilmedi (1956, 23 Kasım)
Cumhuriyet. S.1.